

Friedrich NIETZSCHE, *La genealogia de la moral*

RESUM paràgraf a paràgraf del Primer i Segon Tractats (els que entren a la selectivitat)¹

Tractat Primer: «Bo i pervers», «bo i dolent»

1. Els psicòlegs anglesos als quals Nietzsche es referia abans construeixen una història genètica de la moral (genealogia) basant-se només en la part honorable del nostre món humà interior. Obliden així que la part no idealitzable de l'ésser humà, la part fosca, repugnant i no cristiana, també té un poder explicatiu molt important a l'hora d'entendre com s'ha format la distinció entre el bé i el mal.

2. Els historiadors de la moral no veuen que el concepte i el judici «bo» van tenir un origen aristocràtic, no pas utilitarista. Van ser els nobles, poderosos, els homes de posició superior i amb sentiments de superioritat els qui es van valorar ells mateixos i el seu obrar com a bons, com a de primer rang. No era pas la utilitat el que els importava o guiava. La primera moral va ser ordenadora del rang, destacadora del rang, expressió d'una espècie dominadora superior. El llenguatge va ser exteriorització del poder del qui dominaven. És fals, doncs, pensar que la paraula «bo» va estar lligada necessàriament a accions no egoistes, desinteressades.

3. Els psicòlegs anglesos creuen que el concepte d'allò que és èticament bo es troba en la utilitat social de la conducta no egoista, i que després s'hauria oblidat aquest origen. Però així el concepte «bo» seria essencialment idèntic al concepte «útil» i, per tant, a allò que és «màximament valuós». Però aquesta via d'explicació de la moral és falsa.

4. La veritat és el contrari: «noble», «aristocràtic» en el sentit d'estament social va ser el concepte bàsic a partir del qual després es va desenvolupar el concepte de «bo» en el sentit d'allò que és «anímicament noble». Exemple: la paraula alemanya *schlecht* («dolent») és idèntica a *schlicht* («simple»), o sigui, allò que és estamentalment de rang inferior és allò que en primer lloc va ser considerat com a èticament dolent.

5. Els nobles se sentien, doncs, homes de rang superior, o sigui, «bons». I es recolzaven en un tret típic del seu caràcter: la veracitat. «Noble» és qui té realitat, qui és real, qui és vertader. Després, amb un gir subjectiu, passa a significar el qui és vertader en tant que veraç, ja que així el noble es diferencia de l'home vulgar, considerat «mentider», de categoria estamental inferior, sense veritable realitat. El plebeu és valorat pels nobles com a covard. Així «bo», «noble», «pur» era l'home de cap ros, el de la raça ària conqueridora, mentre que els autòctons o habitants primitius, de pell morena i cabells negres, eren els impurs, covards i mentiders. També així cal interpretar el llatí *bonus* («bo») com a emparentat amb *bellum* («guerra»): era bo l'home guerrer, d'estirp divina.

6. La regla genealògica diu, doncs: el concepte de preeminència política (estament o rang superior) es dilueix en un concepte de preeminència anímica (noble i bo és l'home valent i guerrer). I com que la casta suprema ha estat sempre alhora la casta sacerdotal, «bo» i «dolent» van passar a tenir un sentit estamental sacerdotal en els conceptes «pur» i «impur». Per tant, tots els conceptes morals de la humanitat primitiva van tenir, en el seu origen, un sentit groller, matusser, extern, no-simbòlic. Les antítesis valoratives (com ara «pur» oposat a «impur») tenen el seu origen en els interessos de les aristocràcies sacerdotals: la condició malaltissa dels sacerdots, la forma sacerdotal d'existència, imposa aquelles antítesis, que són hostils als sentits, corruptores. El concepte de «dolent» en el sentit de «malvat» ha estat un invent interessat de la casta sacerdotal per mantenir el seu poder estamental.

7. El cas del poble sacerdotal jueu és paradigmàtic al respecte: mostra que els sacerdots són els enemics més perversos de la vida, perquè són impotents en el sentit de poderosos físicament. La seva forma de poder és més refinada i, per això, més venjativa, subtil i cargolada. Així els jueus van dominar els seus enemics invertint els valors aristocràtics. Mentre aquests consistien en la identificació bo = noble = poderós = bell = feliç = estimat de Déu, els jueus van identificar els bons amb els miserables, els pobres, els impotents, els baixos en l'escala social, els indigents, malalts i deformes, que serien els veritablement estimats per Déu. I el cristianisme ha recollit l'herència d'aquesta transvaloració (capgirament dels valors morals) jueva. Amb aquesta transvaloració va començar en la moral la rebel·lió dels esclaus, dels febles, del covards, que s'ha acabat imposant en la moral cristiana d'Occident.

¹ Elaborat per Jordi Ordi

8. Així la mort de Jesús en creu, que per als cristians té un sentit redemptor, en el fons només expressa un fet venjatiu, ple d'odi contra la vida i el seu poder. La Bona Nova (= evangeli) que els pobres, els malalts i els pecadors són els veritables estimats de Déu no expressava res més que una ànsia enorme de venjança contra els poderosos i dominadors. Així els adversaris d'Israel podien ser seduïts i caure en el parany. Un Déu clavat en creu només vol dir que els poderosos acaben essent crucificats pels febles.

9. La plebs, el ramat, els esclaus, l'home vulgar ha vençut els senyors. Tot es judaïtza o es cristianitza, i s'atempta així contra la vida, el seu poder i la seva voluntat. I L'Església, com a institució que amb l'evangeli dels miserables ha impulsat la lluita contra la vida, ja és inútil i repugna a qualsevol intel·ligència crítica.

10. La base psicològica de la rebel·lió dels esclaus és el ressentiment. Els febles i esclaus es sentien molestos per la superioritat dels poderosos i van tramar la manera de venjar-se'n: van cercar la manera de vèncer-los fent que s'imposessin els valors contraris als dels poderosos. Aquesta venjança imaginària dels esclaus és una forma de reacció. I una reacció en forma de falsificació. Hi actua l'odi reprimat, la venjança de l'impotent contra el seu adversari més poderós. La moral cristiana d'Occident és el conjunt de valors falsos amb què els esclaus van vèncer els homes guerrers, poderosos, nobles en rang. Aquesta raça d'homes del ressentiment és més intel·ligent que qualsevol raça noble, ja que no té la força ni l'activitat física dels nobles/poderosos i, per tant, ha de fer-se molt subtil per aconseguir dur a terme la seva venjança. El concepte de «dolent» es converteix així en el de «pervers», que és com l'home del ressentiment, que es considera ell mateix «bo», (des)qualifica moralment el seu adversari.

11. Per al noble, en canvi, «bo» no es concebia per oposició a un «dolent», sinó a partir de si mateix, del poder, la força i el rang de què es gaudia. I així «dolent» era simplement el qui no pertanyia a aquest rang superior. Per contra, la moral d'esclaus treu del «dolent» (*schlecht*) un «pervers» (*böse*), a causa de l'odi i del ressentiment. Per això, els febles només coneixen adversaris que són «perversos», i no simplement «dolents». Els conceptes morals ja estan carregats de la transvaloració dels esclaus i de la venjança que la motiva. Nietzsche ho diu ben clar: «... tots aquells instints de reacció i ressentiment, amb l'ajut dels quals es va acabar per humiliar i dominar les races nobles, així com tots els seus ideals, han estat els autèntics *instruments de la cultura*.» Per això avui dia ja no es té por de l'home: ha quedat completament domesticat per la transvaloració ètica del poble jueu i del cristianisme.

12. I aquesta situació és expressió del nihilisme en què viu actualment la humanitat. Amb la paraula *nihilisme* Nietzsche vol afirmar aquí que l'home producte de la moral dels esclaus no val res («nihilisme» ve del llatí *nihil* = «no res»), que ni fa por ni entusiasma. Per això mateix l'home ja no està justificat en la seva existència. El poder de la vida ja no el redimeix. S'ha convertit en un xai de la moral, i la moral ha matat la vida de l'home. I en això s'expressa avui el nihilisme: que estem cansats de l'home.

13. Cal posar fi, doncs, al problema del bé tal com se l'ha imaginat l'home del ressentiment. La vida és fortalesa, un voler-dominar, un voler-sotmetre, un voler-ensenyorir-se, una set d'enemics, resistències i triomfs, i no pas humiliació, feblesa, malalties, covardia. Ara bé, per donar pas a la vida cal superar la seducció o embuixament del llenguatge, que ens porta a suposar que tot voler i tot fer està condicionat per un subjecte (de la voluntat, de l'acció) o que és una manifestació del subjecte. El subjecte com a substrat de l'acció és un error del llenguatge: simplement, no existeix. No hi ha res al darrere del fer, de l'actuar, de l'esdevenir-se. El fer ho és tot, el passar ho és tot. I aquesta seducció del llenguatge afecta també la ciència, que també suposa, erròniament, que les forces de la matèria responen a subjectes. La moral tradicional, la moral dels esclaus, també ha errat interessadament en suposar que hi ha un subjecte humà al darrere de les accions, com si el fort fos lliure de ser feble. I així s'ha imaginat que la feblesa mateixa del feble era una realització voluntària. La moral tradicional necessita creure en el subjecte indiferent, lliure per a escollir. És així com va dominar els forts: amb el dogma de l'ànima o subjecte que pot escollir lliurement, ja que és així que es podia interpretar la feblesa com a llibertat, i fins i tot com a mèrit.

14. I la fe en el Regne de Déu? És un ideal fabricat a la terra, una manera mentidera de transformar la feblesa en mèrit personal. Els ideals religiosos, com el cristianisme, són una mentida interessada per fer prevaler la moral dels esclaus, una moral de la venjança, una moral del ressentiment. Els febles es fan un Regne de Déu a la seva mida que triomfa sobre els ateus.

15. la vida eterna és l'invent que els febles necessiten per rescabalar-se en l'altre món de la posició d'inferioritat en aquest. La fe, l'amor i l'esperança dels cristians són la mentida dels febles, ressentits contra els forts, que s'imaginin una venjança eterna.

16. Nietzsche conclou el primer tractat o dissertació de *La genealogia de la moral* dient que els dos valors contraposats «bo i dolent», «bo i pervers», han mantingut una lluita terrible a la terra que ha durat mil·lennis. La simbolitza en l'expressió «Roma contra Judea, Judea contra Roma». Per capgirar el sentit favorable a Judea que la lluita ha acabat tenint, cal «vincular la salvació i el futur del gènere humà al domini incondicional dels valors aristocràtics, dels valors romans», ja que els romans eren els forts i els nobles, mentre que els jueus era el poble sacerdotal del ressentiment *par excellence*. Cal tornar a donar la victòria a Roma, a l'ideal clàssic, a la manera noble de valorar totes les coses. És en aquesta línia que cal valorar l'intent del Renaixement i l'aparició de Napoleó, síntesi d'inhumanitat i de superhome.

17. Aquesta era la consigna del llibre *Més enllà del bé i del mal*. I així la tasca futura del filòsof serà la de solucionar el problema del valor, la de determinar la jerarquia dels valors. O sigui, la de capgirar els valors predominants.

Tractat Segon: «Culpa», «mala consciència» i similars

1. L'home, que és un animal que viu del moment present i ho oblidat tot de pressa, ha estat educat per a poder fer promeses, per a no oblidar les coses. Això va en contra de la capacitat natural d'oblit, sense la qual no hi ha ni jovialitat, ni felicitat, ni esperança, ni orgull, ni cap present. La memòria és, de fet, una facultat creada per l'home, no natural, que en alguns casos deixa en suspens la capacitat natural d'oblit. La memòria és un actiu no-voler-tornar-a-alliberar-se, un continuar volent, una autèntica memòria de la voluntat, que permet disposar anticipadament del futur. Cosa que només va ser possible perquè l'home s'havia tornat calculable, regular, necessari.

2. Aquesta és la llarga història que explica d'on procedeix la responsabilitat. Un autèntic treball de l'home sobre ell mateix, que Nietzsche anomena *eticitat del costum* i que ha produït l'individu sobirà, igual només a si mateix, l'individu autònom al qual li és lícit fer promeses, amb una autèntica consciència de poder i llibertat. L'home ha assolit «l'orgullós coneixement del privilegi extraordinari de la *responsabilitat*», el poder sobre ell mateix i sobre el destí, i la consciència d'aquest poder se li ha convertit en un instint dominant.

3. El concepte de «consciència» té darrere seu una llarga història, una prolongada metamorfosi. Va néixer per imprimir una memòria a l'animal-home. Així la prehistòria de l'home va crear la seva *mnemotècnica*. A base, certament, de sang, martiris i sacrificis, com ho mostren les religions, que són sistemes de crueltats i que va endevinar en el dolor el mitjà auxiliar més poderós de la mnemònica. Els procediments ascètics i les formes de vida ascètiques utilitzen aquest dolor com a mitjà per fer inoblidables algunes idees. Així s'han dominat els instints plebeus bàsics i la seva brutal rusticitat. La creació de la memòria tenia per finalitat que l'home pogués donar la seva promesa a canvi de viure enmig dels avantatges de la societat. Per tant, també el cas de la «consciència» mostra que hi ha molta sang en el fons de totes les coses bones.

4. Com es va formar, però, la consciència fosca, la «mala consciència»? Saber-ho seria tant com reconstruir la història de la moral. Però també aquí podem equivocar-nos, com segons Nietzsche fan els psicòlegs anglesos, que no mostren tenir «una forma refinada del jutjar i raonar humans» i per això erren «toscamment sobre la psicologia de la humanitat més antiga» quan raonem, per exemple, així: «el reu mereix la pena *perquè* hauria pogut actuar d'una altra manera». En canvi, en el seu origen la pena s'infligia per còlera d'un perjudici patit. Cosa que implica que tot perjudici té un equivalent en algun lloc i que tot perjudici pot ser compensat amb el dolor del causant del perjudici. L'origen, doncs, de la pena va ser la relació contractual entre creditor i deutor, o sigui, «les formes bàsiques de compra, venda, canvi, comerç i tràfic».

5. És en aquestes relacions on es fan promeses. I, per tant, on cal fer memòria a qui fa promeses. Així el deutor dóna garantia de seriositat al creditor empenyorant-li una altra cosa sobre la qual encara té poder: el seu propi cos, la seva llibertat, la seva dona, la seva vida, la salvació de la seva ànima, etc. Al creditor se li concedeix, doncs, una restitució i compensació pel perjudici patit, que consisteix en una mena de sentiment de benestar: el goig o voluptuositat de fer el mal al deutor pel

simple plaer de fer el mal. I així participa, ni que sigui puntualment, d'un dret de senyors. «La compensació consisteix, doncs, en una remissió i en un dret a la crueltat.»

6. «Culpa», «consciència», «deure», «santedat del deure» són conceptes morals que tenen la seva llar nadiua en aquesta esfera: en el dret de les obligacions del deutor enfront del creditor. Aquesta és la suposició que mou la teoria de Nietzsche. I aquest fer-patir que se'n deriva és una autèntica festa, l'alegria festiva de la humanitat més antiga, com el nostre autor diu a *Més enllà del bé i del mal*. Cosa que no és incompatible amb el fet que després la crueltat es va anar espiritualitzant i divinitzant de manera creixent. Constitueix, doncs, un axioma antic humà, massa humà, el següent: la pena permet de veure patir i fer patir, i això produeix benestar, festa, ja que sense crueltat en la història de la humanitat no hi ha hagut mai festa.

7. No es podia prescindir de fer-sofrir i l'alegria innocent i espontània que produeix constituïa un autèntic esquer que seduïa a viure. Per això la invenció dels déus va servir, justament, per a justificar el plaer davant del sofriment i del mal. El sofriment mai no és absurd. Només calia justificar per què no ho és. Amb la invenció dels déus la vida va justificar el seu «mal»: els déus són els amics dels espectacles cruels, ja que «està justificat tot mal la visió del qual és edificant per a un déu». Els mateixos grecs no sabien oferir als seus déus res de millor que les alegries de la crueltat. Les matances i hecatombes són festivals públics per als déus. La satisfacció a través de la crueltat ha de ser enterament pública, amb espectacles i festes.

8. Per tant, «el sentiment de la culpa (*Schuld*), de l'obligació personal (...), ha tingut el seu origen (...) en la relació entre compradors i venedors, creditor i deutors». De fet, «l'home es designava com l'ésser que mesura valors, que valora i mesura, com l'"animal taxador en si"». Elabora l'hàbit de comparar i de taxar poder amb poder, cosa que va portar a la gran generalització de que tota cosa té el seu preu, que tot pot ser pagat. I això és «el més antic i ingenu cànon moral de la *justícia*».

9. Aquest axioma és vàlid àdhuc a nivell social: «també la comunitat manté amb els seus membres aqueixa important relació fonamental, la relació del creditor amb el seu deutor.» De fet, el delinqüent és un infractor, algú que enfront de la societat com a totalitat ha violat el contracte i la paraula donada, la promesa feta, respecte dels béns i comoditats de la vida en comú. Per això «la còlera del creditor perjudicat, de la comunitat, el retorna a l'estat salvatge i sense llei».

10. Això no és incompatible amb el fet que, quan el poder de la comunitat creix, aquesta deixi d'atorgar tanta importància a les infraccions de l'individu. Llavors passa al revés: la societat protegeix l'infractor de la còlera de la societat i sobretot dels perjudicats. El dret penal se suavitza i el creditor es torna més humà en la mesura que s'ha tornat més ric, més poderós. La justícia fa la vista grossa i es suprimeix a si mateixa amb les seves mesures de gràcia. En una societat poderosa, la gràcia és el privilegi justament del més poderós, el més-enllà del seu propi dret, i no pas un simple acte de misericòrdia o de compassió.

11. Això vol dir que el poder, la força, el domini estan més enllà de tota justícia, de l'esperit de justícia que es predica des de la moral cristiana, la moral dels esclaus, la moral de la gent reactiva, de la gent del ressentiment. Per això diu Nietzsche: «L'home actiu, l'home agressiu, assaltador, es troba sempre cent passes més enllà de la justícia reactiva que l'home reactiu». El qui ha inventat la mala consciència és l'home reactiu, l'home del ressentiment, que es limita a reaccionar contra els poderosos per dominar-los amb els seus enganys morals d'una suposada justícia intocable. L'home fort, poderós, no reactiu, sinó actiu, agressiu es va inventar el dret no com un ideal de justícia, sinó per lluitar precisament contra els sentiments reactius. Un poder més fort cerca mitjans per posar fi al furor insensat del ressentiment. I fixa així, amb l'establiment de la llei, el que als seus ulls poderosos ha d'aparèixer com a permès, com a just, i el que ha d'aparèixer com a prohibit, com a injust. La justícia i la injustícia només existeixen amb l'establiment de la llei. I és que, segons Nietzsche, «la vida actua *essencialment*, val a dir, en les seves funcions bàsiques, ofonent, violant, espoliant, aniquilant, i no se la pot pensar en absolut sense aquest caràcter.» Les situacions de dret no són mai res més que situacions d'excepció, restriccions de l'autèntica voluntat de vida, que tendeix vers el poder.

12. Un principi general o «dogma» de Nietzsche aclareix tots els punts anteriors i el sentit de la seva genealogia de la moral: «la causa de la gènesi d'una cosa i la utilitat final d'aquesta, la seva efectiva utilització i inserció en un sistema de finalitats, són fets *toto coelo* [totalment] separats entre si». No es pot explicar la pena, doncs, per la finalitat que acaba tenint en el dret. Aquí és on erren els psicòlegs anglesos. I un altre «dogma» nietzscheà que cal tenir present: «tot esdevenir en el

món orgànic és un subjugar, un ensenyorir-se, i (...), al seu torn, tot *subjugar i ensenyorir-se* és un reinterpretar, un reajustar. Per tant, en la utilitat o finalitat d'una cosa no es troba la raó de la seva gènesi. Però sí que és veritat que totes les finalitats i utilitats de les coses «són només *indicis* que una voluntat de poder s'ha ensenyorit d'alguna cosa menys poderosa». El veritable progrés consisteix simplement en una voluntat i en un camí cap a un *poder més gran*. D'aquí treu Nietzsche la conclusió: «la humanitat com a massa, sacrificada al floriment d'una única i *més forta* espècie home – això seria un progrés...» No és la casualitat absoluta, ni l'adaptació, ni l'absurd mecanicisme de l'esdevenir-se de les coses i dels fets allò que explica la realitat, sinó «la teoria d'una *voluntat de poder* que es desplega en tot esdevenir.» L'essència de la vida és la seva voluntat de poder. Sotmetre la vida a qualsevol altra explicació és caure en el nihilisme, en l'intent de destruir la vida.

13. La pena també ha conegut una història d'interpretacions posteriors del seu nucli permanent, que és una determinada seqüència rigorosa de procediments. Els ingenus genealogistes de la moral i del dret no se n'han adonat: «el concepte de “pena” ja no presenta de fet un sentit únic, sinó tota una síntesi de “sentits”». Per això resulta indefinible, ja que «tots els conceptes en què es condensa semiòticament un procés sencer s'escapen a la definició; només és definible allò que no té història». Així sobre la pena s'han acumulat diverses interpretacions o finalitats: 1. com a neutralització de la perillositat; 2. com a pagament del mal al damnificat; 3. com a aïllament d'una pertorbació de l'equilibri; 4. com a inspiració de por; 5. com a compensació pels avantatges gaudits; 6. com a segregació d'un element que es troba en perill de degenerar; 7. com a festa, violentació i burla d'un enemic abatut; 8. com a mitjà per fer memòria; 9. com a pagament d'un honorari; 10. com a compromís amb l'estat natural de la venjança; 11. com a declaració i mesura de guerra.

14. La pena, doncs, està sobrecarregada amb utilitats de tota mena. Així la teoria psicologista que diu que la pena és l'instrument de la reacció anímica anomenada «mala consciència», «remordiment de consciència», és falsa. La pena no desvetlla el sentiment de culpa en els delinqüents i malfactors. Al revés: endureix i enrobusteix la força de resistència. Més encara: la pena, amb l'espectacle dels procediments judicials i executius, bloqueja enèrgicament el sentiment de culpa, ja que el delinqüent veu que la seva acció no és reprobable en si: el seu cas no és el d'un culpable, sinó el d'un causant de danys, el d'«un irresponsable fragment de fatalitat».

15. Nietzsche veu d'una altra manera la pena: «inqüestionablement, hem de cercar l'autèntic *efecte* de la pena sobretot en una intensificació de la intel·ligència, en un allargament de la memòria, en una voluntat d'actuar en endavant de manera més cauta, més desconfiada, més secreta». La pena, doncs, domestica socialment l'home, però no el fa pas millor.

16. L'origen de la mala consciència es troba, doncs, en la malaltia que va experimentar l'home quan es va trobar definitivament encerclat en el sortilegi de la societat i de la pau.. Així va bloquejar, deixar en suspens i desvalorar tots els seus instints. Es va veure obligat així a pensar, a raonar, a calcular, a combinar causes i efectes, o sigui, a la seva «consciència», que és «l'òrgan més miserable i més exposat a equivocar-se». Va néixer la interiorització de l'home, i el desfogament de l'home cap a fora va restar inhibit. I els instints reguladors i inconscientment infal·libles es van girar contra l'home mateix. Aquest és l'origen de la «mala consciència», resultat, doncs, d'una separació violenta de l'home del seu passat animal.

17. No cal oblidar que aquesta socialització de la vida humana es va dur a terme amb actes de pura violència: «l'“Estat” més antic va aparèixer, per consegüent, com una horrible tirania», fruit de l'acció violenta d'una raça de conqueridors i senyors. És fals, doncs, que l'Estat s'iniciés arran d'un contracte o pacte social, com pretén l'homònima teoria dels empiristes i liberals anglesos. L'Estat té per origen la violència i el domini d'una raça més poderosa. Cosa que va provocar que l'instint humà de llibertat fos reprimat cap a l'interior de la persona i així només es pogués descarregar contra l'individu mateix, originant, per tant, la «mala consciència».

18. Així el que fa que es creï la mala consciència i es construeixin ideals negatius, contraris a la vida, és aquell instint de la llibertat o voluntat de poder, reprimat en l'interior. L'ànima acaba escindida en ella mateixa i, a través de la mala consciència, es fa patir ella mateixa pel simple plaer de fer-se patir. Les virtuts morals que deriven de la formació de la mala consciència no són tan altruistes com sembla o diu la moral cristiana: el no-egoisme expressa simplement el plaer que sent la persona abnegada, desinteressada, que es sacrifica ella mateixa en veure reprimat el seu instint de llibertat: «només la mala consciència, només la voluntat de maltractar-se un mateix proporciona el pressupòsit per al valor del que és no-egoista».

19. La mala consciència és una malaltia de l'home. El seu origen va ser la relació de dret privat entre el deutor i el creditor, cosa que es va estendre a la relació dels homes actuals amb els seus avantpassats. Es creu així que l'estirp subsisteix gràcies als sacrificis i a les obres dels avantpassats, o sigui, es reconeix un deute envers aquests, que cal pagar amb sacrificis i obres. També els usos socials dels homes actuals són vistos així com a obres dels avantpassats i, per tant, preceptes i ordres seus que cal complir. Aquest deute imposa de tant en tant un gran rescat global, una indemnització urgent al creditor, com ara el sacrifici del primogènit. Per tant, la por als avantpassats creix de manera directament proporcional al creixement del poder de l'estirp. I així l'avantpassat acaba essent transfigurat en un déu. És probable, doncs, que els déus tinguin un origen basat en el temor, en la por. I com més evolucionava la consciència de culpa, més s'anaven ennoblint i aristocratitzant els déus.

20. La humanitat ha heretat els conceptes morals de «bo» i «dolent» de l'aristocràcia d'estirp. Però també l'herència del pes de deutes encara no pagats i el desig de reintegrar-los. Nietzsche fa així una lectura secularitzada del dogma cristià del pecat original de la humanitat: «El sentiment de tenir un deute amb la divinitat no ha parat de créixer durant molts mil·lennis». I l'adveniment del Déu cristià va suposar el màxim de sentiment de culpa. I per això la creença en un sol Déu universal (monoteisme) ha acabat provocant l'oposició més radical a la religió, l'ateisme, que vol alliberar la humanitat del sentiment de deute i de culpa, recuperant la innocència de no sentir-se culpable amb cap començament, amb cap *causa prima*. La segona innocència de l'ateisme (*Unschuld*) és la conseqüència directa de la màxima consciència de culpa.

21. Els conceptes de «culpa» i de «deure» estan connectats amb pressupòsits religiosos. La «mala consciència» està entrelaçada amb el concepte de Déu. Aquesta moralització excessiva de la culpa de la humanitat respecte del creditor que n'està a l'origen, acaba girant-se contra el creditor mateix: cal suprimir-lo per tal de recuperar la innocència perduda. Per això el cristianisme s'imagina un Déu que es sacrifica ell mateix a la creu per la culpa de l'home. És la imatge d'un Déu que es dóna satisfacció a si mateix.

22. L'home encerclat en l'«Estat» amb la finalitat de ser domesticat va inventar la mala consciència. Quedava així tancada la via natural del fer-mal pel plaer de fer mal. Per això la mala consciència es va apoderar d'una altra via d'escapada: el pressupòsit religiós, el deute amb la divinitat: «Copsa en "Déu" les darreres antítesis que és capaç de trobar per als seus autèntics i insuprimibles instints d'animal», de manera que «tot no que es diu a si mateix, a la naturalesa, a la naturalitat, a la realitat del seu ésser, el projecta fora d'ell com un sí, com quelcom existent, corpori, real, com Déu». És la voluntat de l'home de trobar-se culpable i reprobable ell mateix fins que resulti impossible l'expiació», infectant i enverinant el fons més profund de les coses amb el problema de la culpa i de la pena. Aquí rau sens dubte la malaltia de l'ésser humà: «La terra ja ha estat durant molt de temps una casa de bojos!»

23. Els déus grecs, en canvi, assumien la culpa dels crims de l'home. Era, aquesta, una forma més noble de servir-se de la ficció poètica dels déus que no pas la crucifixió i enviliment de l'home, ja que els déus grecs eren el reflex d'homes més nobles i més senyors de si mateixos, una divinització de l'animal home, el qual no s'enfurismava contra ell mateix i sabia allunyar així la mala consciència. Els déus grecs servien fins i tot com a causes del mal, que justificaven l'home fins i tot en el mal. Aquests déus no assumien la pena, sinó la culpa del mal, cosa que és més noble.

24. L'establiment, doncs, a la terra de l'ideal de la moral cristiana ha exigit molt de sofriment a l'interior de la consciència de l'home i molt vessament de sang. Tot es va originar quan l'home va començar a mirar amb mals ulls les seves inclinacions naturals, les quals van acabar així per agermanar-se amb la «mala consciència». I no ens alliberarem del verí d'aquesta mala consciència jueva i cristiana fins que no vingui l'home redemptor, que ens redimeixi de la maledicció de l'ideal existent. Aquest ideal moral d'Occident és la voluntat del no-res, el nihilisme més radical, la negació de la vida, dels sentits, dels instints, de la naturalesa, de l'animal. Cal, doncs, que arribi l'Anticrist, l'antinihilista, el vencedor de Déu i del no-res que impera, perquè la terra i l'home tornin a poder tenir esperança.

25. Això és l'única cosa que li està permesa a Zaratustra l'ateu.